
VÝSKUMNÁ SONDA SOCIÁLNEHO ZAČLENENIA VYLÚČENÝCH RÓMSKYCH RODÍN V MESTE HNÚŠŤA

RESEARCH PROBE OF SOCIAL INCLUSION OF EXCLUDED ROMA FAMILIES

Abstrakt: Základnými inštrumentmi sociálnej práce v sociálne vylúčených komunitách Rómov (SVKR) sú primárne dáta a pravdivé veľmi konkrétne terénne údaje, umožňujúce po vhodnom spracovaní charakterizovať sledovanú skupinu obyvateľstva a prijímať rozhodnutia. Odborná verejnosť sa už viac-menej zhodla na štyroch najdôležitejších oblastiach nevyhnutného terénneho priehskumu pri zisťovaní základných charakteristík SVKR pri ich značnej časovej i regionálnej variabilite a dynamike:

1. Rodina a bývanie
2. Ekonomický status a vzdelávanie
3. Zdravotný stav
4. Stupeň sociálneho začlenenia a integrácie

Predložený príspevok sa zaoberá niektorými metodologickými otázkami zberu terénnych dát. Vysoký stupeň univerzálnosti navrhnutých postupov a zásad je demonštrovaný v reálnom teréne aplikovaním na konkrétnu komunitu mestského rozptýleného typu v meste Hnúšťa pre 4. Oblať – stupeň sociálneho začlenenia a integrácie.

Kľúčové slová:

Rómovia, komunity, výskum, metodológia, analýza.

Summary: Basic instruments of social work at social excluded Romans are primary data and true and very specific in-field data, allowing with precise processing to define the monitored group of population and take decisions. The professionals concurred at 4 most important areas of necessary in-field research to identify basic characteristics of social excluded Romans:

1. Family and housing
2. Economic status and education
3. State of health
4. Degree of social inclusion and integration

Submitted submission occupies with some of methodology questions about getting in-field data. High degree of universality of the preposed practises and principles is demonstrated in terrain aplicated on concrete community living in city – Hnúšťa for 4th area – degree of social integration.

Keywords:

Roma, communities, research, methodology, analysis.

Úvod

Komunitná sociálna práca s Rómami v marginalizovaných spoločnostiach sa v poslednom čase dost' dynamicky vyvíja. Je sprevádzaná nárastom výskumných prác a projektov v tejto oblasti ako aj náznakom vedeckej činnosti v nej. V súčasnosti je však do značnej miery roztrieštená, nesúrodá a nesystematická, bez spoločnej stratégie a vízie. SR je jednou z krajín s najvyšším podielom rómskeho obyvateľstva, preto akékoľvek snahy o riešenie vzájomného spolužitia budú mať vždy aj politický rozmer. V hlboknej studnici múdrosti predkov možno nájsť úvahu, že komu Pán Boh dal úrad, tomu dal aj rozum, avšak medzi politickými elitami sa skôr zdá, že vyššia moc sa viac spolieha na náhodný výber. Potom sa v sociálnych politikách krajiny zjavuje celé spektrum excesov od oplotených priestorov s dozorcami a bičom až po letecké zhadzovanie balíčkov sociálnej pomoci ako nostalgická spomienka na UNRRA po skončení 2. svetovej vojny, čo sa bohužiaľ odzrkadľuje aj na všetkých úrovniach sociálnej práce.

Čo však chceme dosiahnuť? Aké sú vízie? Dlhodobým cieľom by malo byť, že Rómovia budú prirodzenou súčasťou našej populácie bez násilnej asimilácie, ale ako jej obohatenie a pozitívne zvýšenie rôznorodosti. Premárnili sme množstvo príležitostí a ľudských aj finančných kapacít väčšinou nekonceptným prístupom posledných desaťročí. Rómske komunity, ktoré sa nachádzajú na hranici chudoby sa taktiež vyvíjajú, bez kvalitnej práce s nimi sa však záko-

nite na jednej strane radikalizujú, na druhej strane prednostne preberajú to najhoršie z majority: drogy, prostitúciu, kriminalitu rôzneho druhu, teda všetko, čo sa v tom najhoršom slova zmysle v každej chudobnej a málo vzdelanej komunite nazýva «biznis». Nepôjde to bez nehranej politickej podpory štátu, bez ľudí na oboch stranách, ktorí si navzájom dôverujú, bez dobrej komunitnej práce v teréne, bez systematického dlhodobého prístupu, nielen v horizonte volebného obdobia.

Významným pokrokom vo výskumnej činnosti v komunitnej sociálnej práci je skutočnosť, že rôzne projekty a prieskumné metodiky do istej miery prestali bezmyšlienkovito napodobňovať pracovné postupy iných metodologicky viac zabehnutých sociálnych vied, z čoho v minulosti vzišli často výsledky „ani ryba, ani rak“, zato vyznačujúcich sa nadpriemerným obsahom slovného balastu. Sociálna práca dozrela na úroveň, kde si musí sama vytvárať vlastné metodologické postupy výskumu. Bez toho aby sa neprimerane dištancovala od iných vedných odborov, je pre sociálnu prácu málo postačujúce, keď jej výskum dospeje k nejakému ďalej nerozvíjanému abstraktnému poznatku, k zhodnoteniu subjektívnych postojov a pod. Svoje zameranie musí doťahovať až do fázy hodnotenia rôznych služieb, ktoré poskytuje klientom, do konkrétnych návrhov na ich aplikáciu alebo zlepšenie kvality, či do viac-menej objektívneho hodnotenia účinnosti akejkoľvek intervencie.

Z tohto pohľadu a po dlhodobých konzultáciach s psychológmi, sociológmi, špeciálnymi pedagógmi a ďalšími odborníkmi boli navrhnuté a spracované metodické postupy pre zber a vyhodnotenie údajov vo všetkých štyroch v abstrakte uvedených oblastiach, ktoré dostatočne dokážu pre potreby sociálnej práce charakterizovať znevýhodnené komunity.

V predložennom príspevku je prezentovaná hlavne metodologická stránka projektu na báze sociálnej práce, ktorý predkladá empirické kritérium obsahujúce subjektívne i objektívne indikátory, charakterizujúce súčasný stav základného začlenenia marginalizovaných komunít do spoločenského života na najrôznejších úrovniach. Ako vždy, keď sa hľadajú obecné charakteristiky skupiny obyvateľstva, ide o istú nevyhnutnú abstrakciu, ktorá však umožňuje dostatočný nadhľad. Taktiež je potrebné zdôrazniť, že ide o skupinové charakteristiky, ktoré sa v žiadnom prípade nedajú individuálne aplikovať. Pre pilotný výskum bolo vybrané mesto Hnúšťa s rómskym obyvateľstvom rozptýleným v majoritnej populácii a s bežnými problémami pri interakcii medzi minoritou a majoritou. Predstaviteľmi minoritnej komunity sú rómski obyvatelia s veľmi odlišným stupňom integrácie, čo poukazuje na obtiažnosť konkrétnej terénnej práce pri hľadaní spoločných komunitných charakteristík. „Živé“ terénne dáta sú v takom prípade dôležité a umožňujú posúdiť, kde sa systém uberá správnym smerom a v ktorých bodoch je potrebné upriamiť po-

zornosť, úsilie a prostriedky na ich zlepšenie na jednej strane; a porovnať tento typ bývania s inými (napr. bývanie typu vyčlenených osád) na druhej strane.

Sociálne začleňovanie vylúčených komunit je veľmi zložitý a mnoho-faktorový proces, ktorého vlastnosti a dynamika sa menia od regiónu k regiónu a často sú významné rozdiely už medzi susediacimi obcami. Kritéria založené na štatistických parametroch celoštátnej populácie nemusia vyhovovať a väčšinou aj naozaj nevyhovujú. V každom regióne, v každej obci pôsobia iní ľudia, sú iné sociálne interakcie, je odlišná kvalita prostredia. V predložennom výskume je položený dôraz na súhrn úrovne a kvality vonkajšej inštitucionalizovanej alebo dobrovoľníckej pomoci a vlastného aktívneho prístupu, či subjektívneho postoja k vlastnému postaveniu. Ich kombinácia dáva reálnejší obraz o predmete výskumu, dá sa sledovať v čase a priestore i v rôznych komunitách a etnikách; a pomocou metód štatistickej analýzy vyhodnocovať a porovnávať. Ako hlavný identifikátor bolo vo výskume navrhnuté pre tento účel jednoduché empirické kritérium s príslušnou škálou vyhodnocovania, nazvané **Index sociálneho začlenenia znevýhodnených skupín ISZ**, ktoré je možné merať aj ako premennú, závislú od iných kvalitatívnych i kvantitatívnych ukazovateľov.

Mesto Hnúšťa (GPS 48°34'24"S 19°57'14"V) v okrese Rimavská Sobota v bansko-bystrickom kraji malo k 31.12.2014 7676 obyvateľov (ŠÚ SR) z toho asi 500-700 obyvateľov rómskeho pôvodu nad 15 rokov, žijúcich v meste rozptýlene prevažne v bytovkách a bytoch nižšej kategórie. Základný štatistický súbor pre prieskum predstavuje uvedených max. 700 obyvateľov starších ako 15 rokov. Spolužitie s majoritným obyvateľstvom je pri niektorých konfliktoch napäté a sprevádzané stretmi a negatívnymi postojmi, čo integráciu nezľahčuje. Je potrebné si uvedomiť, že neistota v určení veľkosti základného súboru odzrkadľuje dynamiku, s ktorou sa všade rómska populácia v krátkom čase mení, ale zároveň poukazuje aj na v mediálnom priestore v SR známy fakt, že väčšina údajov o Rómoch u nás v rôznych doterajších správach, publikáciách a projektoch bola vytvorená „od stola“. O to väčší dôraz sa musí položiť na reálne terénne prieskumne dáta.

Je navrhnuté použitie dotazníka a jeho vyhodnocovacia stupnica ako meraťelné komunitné kritérium. Projekt testuje metodiku, kladie základy dlhodobého výskumného programu do budúcnosti a predkladá účinný nástroj hodnotenia intervencií v rómskych komunitách. Primárne pôsobenie rómskych kvalifikovaných a zaškolených spolupracovníkov v projekte a úzka spolupráca s komunitným centrom sú faktom, bez ktorého sa takýto výskum vôbec nedá robiť. V rôznych, ale predovšetkým v marginalizovaných rómskych komunitách na rôznych úrovniach optimalizuje komunikáciu s respondentmi a zber pravdivých a minimálne skreslených terénnych dát.

Metodológia

Zber údajov teréne sa uskutočnil dvomi spôsobmi:

1. Dotazník v spolupráci s kvalifikovanými a zaškolenými rómskymi a nerómskymi anketármi. Použitý dotazník **Dromengero 4ZAC** je uvedený v prílohe. Moduly:

- všeobecné údaje,
- záujem o dianie vo svete, zdroje informácií – deskripcia,
- úroveň a kvalita pomoci pri sociálnom začleňovaní a postoj respondentov k nej,
- hodnotenie najfrekvencovanejších služieb,
- vnímanie procesu sociálneho začlenenia.

2. Zber údajov sa podľa potreby doplnil na úradoch a inštitúciách v mieste komunity, hlavne v komunitnom centre sociálnej pomoci a na obecnom úrade.

K bodu 1:

Základný štatistický súbor (ZS) sú všetci rómski obyvatelia sledovanej lokality.

Štatistické jednotky (respondenti) sú rómski obyvatelia bez školopovinných a mladších detí. Výberový súbor (VS) sa štandardne získal ako náhodný výber; jeho rozsah uvádzame neskôr.

K dotazníku Dromengero 4ZAC:

Dotazník Dromengero 4ZAC je papierová alebo elektronická aplikácia pre zber prieskumných dát v teréne prieskumníkom ako asistentom, pomocou vyplnenia papierovej mutácie alebo pomocou elektronického média (notebook, tablet, smartphone). Definovanie štatistických znakov: č.p. – číslo položky dotazníka v prílohe

Č.p.	Štatistický znak	Druh znaku	Pozn.
1	rod	kvalitatívny, nominálny, alternatívny	1-muž; 0-žena
2	vek	kvantitatívny, kardinálny, diskretný	v rokoch
3	národnosť	kvalitatívny, nominálny, uzavretý	
4	rod. stav	kvalitatívny, nominálny, uzavretý	
5	počet členov rodiny	kvantitatívny, kardinálny, diskretný	
6	počet generácií	kvantitatívny, kardinálny, diskretný	
7	záujem o svet	kvalitatívny, nominálny, alternatívny	
8	zdroje informácií	kvalitatívny, nominálny, uzavretý	
9	často používané služby	kvalitatívny, nominálny, uzavretý	výber 3 možností najviac využitých
10	hodnotenie 3 služieb	batéria 5 otázok na meranie úrovne najčastejších služieb	hodnoty 1-7 pre každú otázku
11	vnímanie soc. začleňovania	batéria 9 otázok na meranie vnímania a postojov k začleňovaniu	hodnoty 0-5 pre každú otázku

Štatistická analýza:

Položka 1 dotazníka – rod: nepoukazuje na zastúpenie mužov a žien v populácií (nesupluje demografickú štatistiku), ale je to zastúpenie mužov a žien vo výbere. Slúži na odhad závislosti a postojov identifikátorov od rodu.

Položka 2 – vek respondenta. Je to kvantitatívna kardinálna premenná výberového súboru respondentov. Jej deskriptívna štatistika dáva údaje, ktoré necharakterizujú napr. priemerný vek celej populácie, ale len vek respondentov. Demografické údaje spracováva ŠÚ SR. Slúži na zistenie kvalitatívnej závislosti identifikátorov od veku v dospeljej populácii.

Položka 3 – národnosť. Kvalitatívna premenná s viacerými možnými hodnotami. Početnosť najlepšie vyjadruje % zastúpenie a koláčový graf. Pri segregovaných a separovaných komunitách, v ktorých sa predpokladá etnický i národnostne dosť homogénne zastúpenie populácie, môže naznačiť mieru neprijatia svojho zaradenia k marginalizovanému etniku.

Položka 4 – rodinný stav. Kvalitatívna premenná s viacerými možnými hodnotami, ale jednou odpoveďou. Početnosť najlepšie vyjadruje % zastúpenie a koláčový graf. Zaujímavé bude dlhodobé porovnávanie tejto premennej medzi majoritou a minoritou a jej dynamika.

Položka 5 – počet členov rodiny žijúcich v domácnosti. Je to kvantitatívna kardinálna premenná výberového súboru respondentov. Jej deskriptívna štatistika dáva údaje, charakterizujúce veľkosť rodín.

Položka 6 – počet generácií žijúcich v jednej rodine pospolu. Spracuje sa deskriptívnou štatistikou.

Položka 7 – záujem o svet. Alternatívna kvalitatívna premenná s odpoveďou áno/nie na selekciu respondentov podľa ich angažovanosti k daniu aj mimo komunity. Relatívnu početnosť najlepšie vyjadruje % zastúpenie a koláčový graf. Zaujímavé bude dlhodobé porovnanie tejto premennej medzi majoritou a minoritou a jej dynamika. Je oprávnený predpoklad významnej závislosti hlavného identifikátora výskumu od tejto premennej.

Položka 8 – hlavný zdroj informácií o svete mimo komunity. Kvalitatívna premenná s viacerými možnými hodnotami, ale jednou odpoveďou. Početnosť najlepšie vyjadruje % zastúpenie a koláčový graf. Zaujímavé bude dlhodobé porovnanie tejto premennej medzi majoritou a minoritou a jej dynamika.

Položka 9 – výber najfrekventovanejších služieb. Kvalitatívna premenná s viacerými možnými hodnotami a s tromi odpoveďami.

Položka 10 – bodové hodnotenie základných charakteristík troch služieb vybraných v položke 9, päť charakteristík každej služby je vyjadrených antonymicky – krajnými protipólmi napr. *služba poskytuje minimum úžitku* oproti *služba je veľmi užitočná*. Hodnotenie na škále 1 až 7 medzi týmito pólmi pre každú z piatich charakteristík. Jedna tabuľka dáva súčet bodov od 5 do 35, (nula, keď nebola vybraná žiadna služba navštevovaná respondentom). Súčet bodov z troch tabuliek bude od 15 do 105 bodov (opäť nula, keď nebola vybraná žiadna služba navštevovaná respondentom). Je to prvý identifikátor testu **IDZAC1**, charakterizujúci úroveň a kvalitu pomoci pri sociálnom začleňovaní znevýhodnených komunit a postoja k nim. Vyššia hodnota identifikátora naznačuje vyššiu úroveň sociálneho začleňovania pomocou služieb v mieste bydliska. Nad 70 bodov získaných z troch tabuliek je ukazovateľ dobrých služieb v procese sociálneho začleňovania. V rámci predbežného prieskumu vo viacerých lokalitách (Plavecký Štvrtok, Hnúšťa) bola pomocou kritéria štandardizovaná Cronbachova alfa zistená vnútorná konzistencia a reliabilita výskumu v tomto bode: $\alpha = 0,85$. Likertová metóda ako škálovací postup umožňuje do istej miery kvantifikovať postoj respondenta k poskytovateľom služieb začleňovania. Použitím metódy zdanlivo rovnakých intervalov je možné zistiť, ktorej oblasti prikladajú respondenti väčšiu dôležitosť, resp. kde je možné služby a interakcie zlepšiť. Výsledky (dosiahnuté skóre) je možné sledovať z hľadiska rodu, veku, veľkosti rodiny a prípadne ďalších faktorov. V celom štatistickom súbore sa štatisticky vyhodnocujú všetky sledované služby.

Položka 11 – Vnímanie respondenta k možnosti vlastného sociálneho začlenenia. Je to 9 otázok. Odpovede sú možné v škále 0 až 5 ako ich hodnotenie. Je to druhý štatistický identifikátor prieskumu **IDZAC2**. Získané skóre predstavujú stupnicu 0 až 45 bodov. Nula pre prakticky nedostupnú službu, alebo negatívny resp. úplne pasívny postoj respondenta. Čím vyšší počet bodov, tým sa predpokladá, že je angažovanosť respondenta v oblasti sociálneho začlenenia vyššia. Subjektívne kritérium **IDZAC2** má menšiu váhu ako objektívnejšie kritérium **IDZAC1**, preto sa mu dáva menšia štatistická váha (skóre do 45 oproti 105). Hodnoty identifikátora (dosiahnuté skóre) je možné sledovať z hľadiska rodu, veku, a iných faktorov.

Hlavný identifikátor testu – **Index sociálneho začlenenia znevýhodnených skupín ISZ** – je skonštruovaný nasledovne:

Index **ISZ** môže nadobúdať hodnoty z intervalu 0 až 1; $ISZ \in \langle 0;1 \rangle$ s hodnotením:

$$ISZ = \frac{IDZAC1 + IDZAC2}{150}$$

Tabela 1. Hodnotiaca škála indexu sociálneho začlenenia

Hodnota ISZ	Index sociálneho začlenenia znevýhodnených skupín ISZ
< 0,3	nedostatočný, nevyhovujúci, o sociálnom začleňovaní nemožno hovoriť
0,3 - 0,5	nízka úroveň začlenenia, integrácie
0,5 - 0,7	priemerná úroveň začlenenia, integrácie
> 0,7	dostatočná integrácia

Štatistická analýza:

V rámci prípravy a dizajnu projektu bola spracovaná úloha „Určenie minimálneho rozsahu výberu pre zistenie ISZ“ z výsledkov predbežného orientačného prieskumu vo viacerých komunitách, ako bolo uvedené vyššie:

Na 95% hladine významnosti ($\alpha = 0,05 \Rightarrow \alpha/2 = 0,025$) bude kvantil normovaného normálneho rozdelenia $u_{\alpha/2} = 1,96$. Deskriptívna štatistika získaných hodnôt dáva výsledky:

Priemer: $\bar{x} = 0,329$, smerodajná odchýlka $\sigma = 0,215$; interval spoľahlivosti je 0,329 0,154. Pre prípustnú odchýlku priemeru výberu a populácie $d = 0,075$ sa dá vypočítať minimálny rozsah výberu **n**:

$$n = \left(u_{\frac{\alpha}{2}} \cdot \frac{\sigma}{d}\right)^2 = 31,57 \cong 32$$

Výberový súbor projektu v mesta Hnúšťa mal po vylúčení všetkých nekompletných, nesprávne vyplnených a inak nevhodných dotazníkov 49 platných respondentov, ako bude uvedené aj neskôr, takže spĺňal teoretické požiadavky na jeho rozsah.

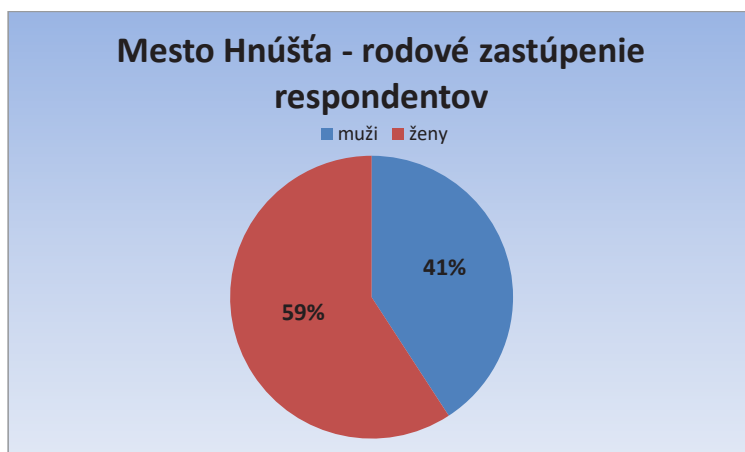
Cronbachova α pre obe vyhodnocované časti dotazníka: $\alpha = 0,79$.

2. VÝBEROVÝ SÚBOR A JEHO ZÁKLADNÁ DESKRIPCIA

2.1. Výberový súbor

Štatistický výberový súbor (VS) pôvodne predstavoval $n = 71$ náhodne vybraných respondentov, čo je asi 10% základného súboru (ZS). Pre neúplnosť a niektoré ďalšie nedostatky sme museli 22 dotazníkov z ďalšieho spracovania vylúčiť, tak zostal výberový súbor v rozsahu $n = 49$ platných respondentov (7% ZS). Na obr. 1 je znázornené rodové zastúpenie respondentov.

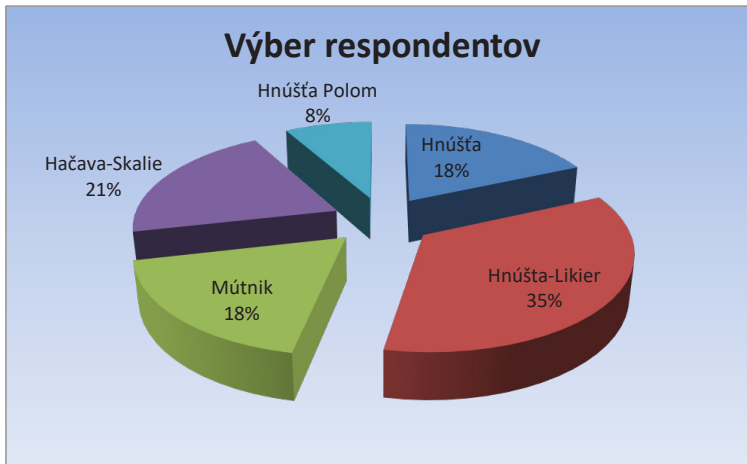

Obr. č.1

Tabuľka č. 2: Priemerný vek respondentov a jeho variabilita podľa rodu a pre celý výberový súbor (VS), s – smerodajná odchýlka, n – počet respondentov:

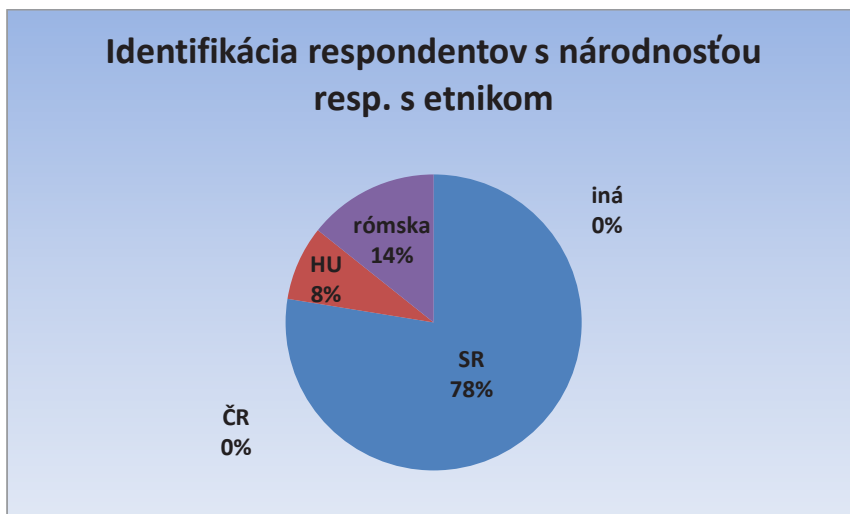
rod	vek respondentov					
	$\bar{x}$	s	min	max	rozsah	n
muži	36,55	11,52	23	68	45	20
ženy	34,03	11,28	18	72	54	29
celý VS	35,06	11,33	18	72	54	49

Na obr. 2 je uvedené, v akých častiach mesta a v akom rozsahu sa prieskum uskutočnil.

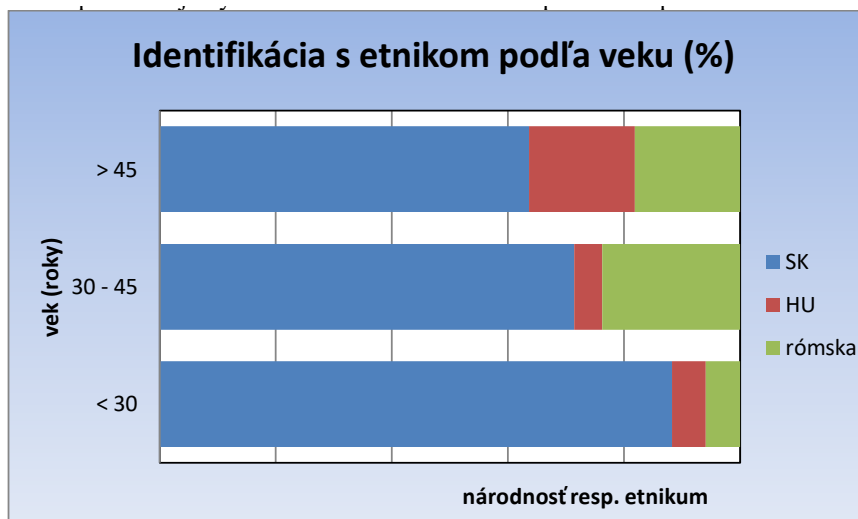
Obr. 2

2.2. Socio-demografické dáta

Okrem rozsahu súboru n, veku respondentov a ich rodového rozdelenia je zaujímavou socio-demografickou charakteristikou národnosť resp. etnicita. Pre účely výskumu a vzhľadom na predbežné vedomosti o teréne boli vybrané nasledovné národnosti resp. etniká, s ktorými sa mohli respondenti stotožniť: slovenská (SK), maďarská (HU), česká (CZ), rómska, iné. Obr.3 znázorňuje príslušnosť respondentov k národnostiam resp. k etniku v %.

Obr. č. 3

Obr. 4. predstavuje vyššie uvedenú identifikáciu respondentov podľa veku:

Obr. č. 4

Zaujímavú informáciu ponúka závislosť identifikácie s etnikom resp. národnosťou, zobrazená na obr. č. 4. Respondenti boli rozdelení do troch vekových kategórií (mladší, vek < 30 rokov; stredný vek 30 až 45 rokov; starší > 45 rokov) a grafické spracovanie naznačuje, že s pôvodným rómskym etnikom sa stotožňuje prevažne stredný vek a starší obyvatelia. Mladší obyvatelia sa hlásia takmer úplne k väčšinovej národnosti. Tento trend môže byť zapríčinený hlavne dvomi základnými protichodnými vplyvmi:

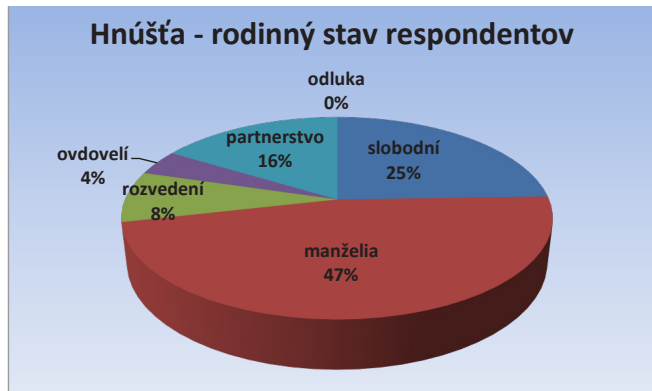
1. Na mladšej populácii sa začína ukazovať výsledok dlhodobej práce s cieľom integrácie.

2. Pri zrýchľujúcom sa spôsobe života dochádza k strate úcty k tradíciám a zároveň so skúsenosťami s diskrimináciou na najrôznejších úrovniach sa javí ako výhodná stratégia nepriznať sa k pôvodnej marginalizovanej komunite.

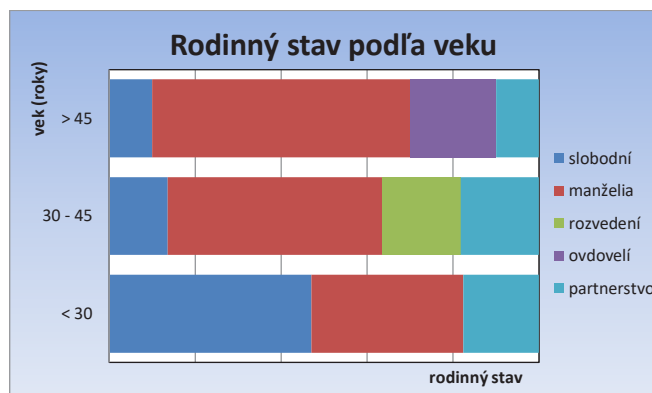
Závislosť identifikácie s etnikom od rodu sa ukazuje ako nie veľmi významná.

2.3. Rodina – deskripcia

Základným ukazovateľom prieskumu rodinného prostredia respondentov je položka č. 4 – rodinný stav. Výsledky sú prezentované na obr. č. 5 a č. 6:

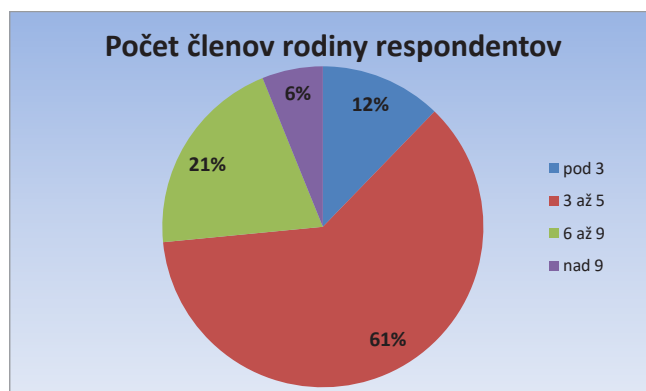

Obr. č. 5

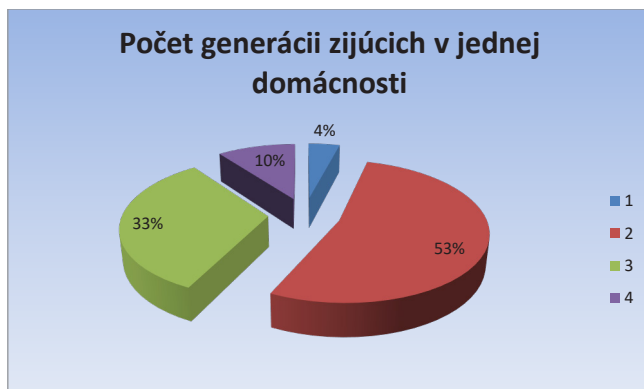
Obr. č. 6

Rozdelenie rodinného stavu respondentov (obr. č. 6) podľa veku neprináša žiadne netriviálne výsledky. V ďalšom je skúmaná početnosť (veľkosť) rodín respondentov (obr. 7).

Obr. č. 7

Pod vysokú početnosť rodín sa v osadách a vo veľmi chudobných oblastiach podpisuje nedostatok obytného priestoru, ktorý spôsobuje, že v jednom obydľí žijú členovia rodiny, ktorí by za priaznivejších okolností bývali už samostatne. Ako vidno v rozptýlenom mestskom type bývania to už nie je významné. Nedostatok vhodného bývania, ale aj tradičné zameranie je dôvodom, že v jednom obydľí býva často aj viac generácií, (dokonca v prieskumnom súbore bolo niekoľko 4-generačných rodín), resp. často aj vzdialenejší príbuzní, nielen potomkovia v priamom rade (obr. 8).

Obr. č. 8

ZÁVER

Aplikovaný výskum sociálneho začleňovania obyvateľov sociálne vylúčených rómskych komúní vybraných lokalít na Slovensku sme začali prieskumom aktuálneho stavu v mestskom rozptýlenom type osídlenia v Hnúšti v okrese Rimavská Sobota v banskobystrickom kraji v strednej časti Slovenskej republiky. Terénny prieskum bol v prvom kroku zameraný metodologicky: jeho hlavným cieľom bolo vytvorenie vhodných a dostatočne hlbokých ale predovšetkým praktických a realizovateľných metód terénneho zberu dát a ich vhodného spracovania.

Aplikácia na mestský rozptýlený typ osídlenia v Hnúšti bola vhodná na optimalizáciu celého postupu a zistenie vhodnosti škálovania sledovaných identifikátorov. Jadrom príspevku tejto časti výskumu je predložený prieskumný dotazník s metodickými pokynmi a s návodom na jeho administráciu ako príspevok k nevyhnutnej otázke istej šandarizácie metodológie výskumu v sledovanej oblasti. Výsledky samotného výskumu v Hnúšti sú odborne veľmi zaujímavé a pripravené v inak zameraných publikáciách. Postupne budú podobne spracované a prezentované aj ďalšie tri okruhy záujmu – rodina a bývanie; ekonomický status a vzdelanie; a zdravotný stav.

Literatúra

Oláh M., Pollák P., 2013, New social reform in marginalized Roma communities in Slovakia (i.e. Roma Reform). Clinical social work 2/2013. No. 2. Vol. 4. 4 - 8 s., ISSN 2076-9741/Online, ISSN 2222-386X/Print.

Oláh L., 2015, Úvod do štatistiky pre sociálnu prácu a príbuzné odbory, Bratislava, 1. vydanie, ISBN 978-80-89726-27-1

Mušinka A. a kol., 2014, Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013, Regionálne centrum rozvojového programu OSN pre Európu a Spoločenstvo nezávislých štátov v Bratislave UNDP, ISBN: 978-80-89263-18-9

Dotazník Dromengero 4ZAC

Pecáková I., 2011, Statistika v terénnych pruzkumech, Professional Publishing Praha, ISBN 978-80-7431-039-3

Prílohy

Prieskumný dotazník Dromengero 4ZAC a metodické pokyny.

© Dotazník Dromengero 4ZAC

Dotazník o sociálnom začleňovaní:

Dotazník je zameraný na zistenie pravdivých a pokiaľ možno neskreslených informácií o stave súčasnej úrovne sociálneho začleňovania do života spoločnosti. Vaša pomoc pri vyplňovaní dotazníka je veľmi potrebná, pretože aby sa dalo pomáhať znevýhodneným komunitám, je nutné vedieť o nich všetko potrebné. Vyplňte prosím pozorne a tak ako to cítite najvýstižnejšie, ale v úplnej slobode. Dotazník je anonymný a dôverný, pri akejkoľvek pochybnosti alebo nejasnosti sa obráťte na anketára, ktorý s vami dotazník robí. Ak nie je uvedené inak, každá otázka má jednu odpoveď.

Dátum.....Obec(osada).....Meno a mobil anketára.....

1. Rod: muž – 1; žena – 0

2. Vek respondenta (v rokoch)

.....

3. Národnosť: slovenská – 1; maďarská – 2; česká – 3; rómska – 4; iná - 5

4. Rodinný stav

1- slobodný/á

2- ženatý/vydatá

- 3- rozvedený/á
4- vdovec/vdova
5- žijúci v partnerstve mimo sobáša
6- ženatý/vydatá, ale žijúci oddelene
5. Koľko členov má vaša rodina, s ktorou žijete? (veľkosť rodiny)
.....
6. Koľko generácií je vo vašej rodine v jednej domácnosti?
.....
(napr. starí rodičia + rodičia + deti + vnuci žijúci spolu sú 4 generácie)
7. Máte záujem o to, čo sa deje vo svete mimo vášho bydliska, komunity?
áno – 1
nie – 0
8. Odkiaľ sa najviac dozviete o tom, čo sa deje vo svete mimo vášho bydliska?
1 – noviny a časopisy
2 – televízia a rozhlas
3 – úrady (obecný úrad, úrad práce a pod.)
4 – internet
5 – priatelia, rodina
6 – iné zdroje
9. Označte tri miesta služieb v mieste bydliska, ktoré najviac využívate:
1 – lekár, zdravotné stredisko
2 – obchod
3 – pošta
4 – úrad práce
5 – obecný úrad (starosta, primátor)
6 – duchovné centrum (napr. chrám, kostol, modlitebňa a pod.)
7 – kultúrny dom
8 – škola
9 – hromadná doprava
10 – polícia
11 – komunitné centrum pomoci v núdzi
12 – pohostinstvo
10. V nasledujúcich troch tabuľkách pozorne pridajte body na stupnici každej z troch služieb, ktorú ste uviedli v predchádzajúcej otázke:

služba	Doplní sa prvá označená služba z otázky č.9						
	1	2	3	4	5	6	7
Užitočnosť minimálna							Užitočnosť veľmi veľká
Prístup pracovníkov k vám zlý							Prístup pracovníkov veľmi dobrý
Cítite sa odstrčený							Cítite sa pri jej návšteve prijatý
Mávate v nej časté konflikty							Cítite veľké porozumenie
Navštevujete, len keď musíte							Navštevujete pri každej príležitosti

služba	Doplní sa druhá označená služba z otázky č.9						
	1	2	3	4	5	6	7
Užitočnosť minimálna							Užitočnosť veľmi veľká
Prístup pracovníkov k vám zlý							Prístup pracovníkov veľmi dobrý
Cítite sa odstrčený							Cítite sa pri jej návšteve prijatý
Mávate v nej časté konflikty							Cítite veľké porozumenie
Navštevujete, len keď musíte							Navštevujete pri každej príležitosti

služba	Doplní sa tretia označená služba z otázky č.9						
	1	2	3	4	5	6	7
Užitočnosť minimálna							Užitočnosť veľmi veľká
Prístup pracovníkov k vám zlý							Prístup pracovníkov veľmi dobrý
Cítite sa odstrčený							Cítite sa pri jej návšteve prijatý
Mávate v nej časté konflikty							Cítite veľké porozumenie
Navštevujete, len keď musíte							Navštevujete pri každej príležitosti

11. Ako vnímate vaše sociálne začleňovanie v súčasnosti? Prosím pozorne pomôžte vyplniť tabuľku v každej otázke podľa návodu na zaškrtnutie čísla:

0 som proti integrácii resp. bez ochoty akokoľvek sa vyjadrovať v danej otázke; **1** rozhodne nie; **2** skôr nie; **3** ani áno, ani nie, resp. neviem; **4** skôr áno; **5** rozhodne áno (otázka č. 3 má opačné škálovanie, 5-bez potreby odpovede, až po 0- samozrejme, že nie som na všetko sám).

č.	Otázka	odpoveď					
1	Myslíte si, že služby v mieste bydliska fungujú ako všade inde?	0	1	2	3	4	5
2	Keď máte problémy, existuje človek, pracovník služieb, na ktorého sa môžete vždy obrátiť?	0	1	2	3	4	5
3	Zdá sa vám, že ste na všetko sám?	5	4	3	2	1	0
4	Veríte, že o rok vám bude lepšie ako dnes?	0	1	2	3	4	5
5	Fandíte nejakým slovenským resp. domácim športovcom?	0	1	2	3	4	5

6	Cítite sa v mieste bydliska bezpečne?	0	1	2	3	4	5
7	Snažíte sa v mieste bydliska niečo zmeniť k lepšiemu?	0	1	2	3	4	5
8	Máte priateľov aj mimo miesta bydliska a mimo vašej komunity?	0	1	2	3	4	5
9	Prijali by ste za susedov utečencov pred vojnou?	0	1	2	3	4	5

Prípadné poznámky anketára:

Môžete nám prosím povedať svoje číslo mobilu? Je to určené pre kontrolu zberu údajov. Ďakujeme za spoluprácu.

Č. mobilu respondenta: .....

Metodický pokyn

na vyplnenie a spracovanie dotazníka Dromengero 4 ZAC.

Dotazník Dromengero 4ZAC je papierová resp. elektronická aplikácia pre zber prieskumných dát v teréne aj pomocou elektronického média (notebook, tablet, smartphone). Definovanie štatistických znakov: č.p. – číslo položky dotazníka

Č.p.	Štatistický znak	Druh znaku	Pozn.
1	rod	kvalitatívny, nominálny, alternatívny	automaticky
2	vek	kvantitatívny, kardinálny, diskretný	automaticky
3	národnosť	kvalitatívny, nominálny, uzavretý	automaticky
4	rod. stav	kvalitatívny, nominálny, uzavretý	automaticky
5	veľkosť rodiny	kvantitatívny, kardinálny, diskretný	automaticky
6	počet generácií	kvantitatívny, kardinálny, diskretný	automaticky
7	záujem o svet	kvalitatívny, nominálny, alternatívny	
8	zdroje informácií	kvalitatívny, nominálny, uzavretý	
9	často používané služby	kvalitatívny, nominálny, uzavretý	výber 3 možností najviac využitých
10	hodnotenie 3 služieb	batéria 5 otázok na meranie úrovne najčastejších služieb	hodnoty 1–7 pre každú otázku
11	vnímanie soc. začleňovania	batéria 9 otázok na meranie vnímania a postojov k začleňovaniu	hodnoty 0–5 pre každú otázku

Kvalifikovaný anketár musí postupovať v súlade s pokynmi, ktoré dostal pri zaškolení. V žiadnom prípade neovplyvňuje respondenta pri jeho rozhodovaní

odpovedať na akúkoľvek otázku. Zabezpečuje len, aby sa dotazník k respondentovi dostal, zistí jeho ochotu na ňom dobrovoľne spolupracovať a jeho správne pochopenie všetkých otázok. Zaznačí odpovede. V závere dotazníka zapíše poznámky, svoje pozorovania, nezvyčajné javy a všetko, čo mohlo ovplyvniť výsledok dotazníka. Vyplnený dotazník odošle do centra.

Užívateľské informácie:

Autori:

Oláh, M. – Oláh, L.: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2015

e-mail: michalolah@gmail.com

Zameranie:

Sociálne začlenenie obecných komunít

Dostupnosť:

Po dohode s autormi.

Popis:

Pre dotazník bola zisťovaná reliabilita v rámci pilotného prieskumu v rómskych osídleniach v SR. Cronbachova alfa $\alpha = 0,79$. Validita bola potvrdená dobrou koreláciou s indexom segregácie a podrozvinutosti, použitom v poslednom vydaní Atlasu rómskych komunít na Slovensku 2013. Je konštruovaný aj na samovypĺňanie osobami nad 14 rokov, ale optimálne pomocou anketárov.

Obsahuje celkom 33 otázok na hodnotenie sociálneho začleňovania v obecnej populácii v štyroch dimenziách:

socio-demografické dáta (položky 1 až 6)

kontakty s okolitým svetom mimo komunity (položky 7 až 9)

postoj k najpoužívanejším službám podľa vlastného výberu (položka 10, spolu 15 otázok)

vnímanie vlastného sociálneho začlenenia (položka 11, 9 otázok)

Populácia:

dospelí

Čas administrácie:

5–10 min.

Obmedzenia:

Neobsahuje žiadne položky pre bývanie v špecializovaných zariadeniach a kolektívoch, ani pre dobrovoľne uzavreté komunity úmyselne odtrhnuté od sveta. Neodporúča sa osobám straším nad 65 rokov.